

Play Dead or Play it again, Sam!

Contemporaneity&Crisis, kortárs szerb/osztrák alkotók tematikus tárlata,
2016. január-február, MSUV, Újvidék

Reversed/Okrenuto, Kortárs Szlovák Művészet, 2015. december–
2016. február eleje, MSUV, Újvidék

Rendkívül hálátlan dolog egy cikkben két tárlattal foglalkozni. Akkor is, ha ez a két kiállítás részben egyazon időben tekinthető meg és ugyanott. Hatványozottan az, ha az első egy viszonylag szigorúan körülhatárolt témakörhöz fűződik, a másik pedig egy ország pillanatnyilag reprezentatívnek tartott képzőművészeti produkciójának keresztmetszete, mely eleve úgy lett összeválogatva, hogy – kisebb módosításokkal – minden bizonynyal, egy egész sor ország ilyen profilú múzeumában kerül majd bemutatásra.

Mégis úgy döntöttem, egy cikkben foglalkozom mindkettővel. Ugyanis minden különбözőségük dacára, maga az a bizonyos *Zeitgeist*, mely már a fent említett címében is szerepel, ha egészen más hozzáállással, hangvétellel is, de szinte kínálja magát, hogy ugyanazon a szemüvegen keresztül próbáljam dekódolni, felfejteni mindkettő lehetséges értelmezési tartományait, befogadási módozatait, válaszvariánsait.

Nem mellékesen, a custosok mindkét kiállítás esetében kínosan kerültek bármiféle művészeti besorolást, terminust, így én is következetesen mellőzöm ezeket.

A *Contemporaneity&Crisis* című (ami a *Contemporaneity*-t illeti, több szóval is próbálkozhatom, de úgy érzem, a pontos, vagy megközelítőleg pontos magyar fordítások mindegyike kissé sántít, így inkább a *Jelen és a Válság* mellett döntöttem önkényesen) tematikus szerb/osztrák közös tárlat... nos, hadd fogalmazzak így: igen sokrétű válaszokat ad, de ami valóban közös bennük, az talán a nyilvánvaló, vagy a kissé elvontabb, mégis hömpölyögve áradó pesszimizmus.

A legelső mű – hadd nevezzem objectnek, habár jobbat is tudnék –, amibe az ember szinte belebotlik, az egy szándékosan ferdére eldöntött, régi ajtó (Dušan Rajić munkája), egy kitörölt, de jól kivehető, egykor

minden bizonnyal rápingált, hatalmas V betűvel „dekorálva”. Mint megtudtam, 1941-ben Belgrádban így jelölték a zsidók által lakott házakat. Ugyanakkor – ami szinte kimerítené a blaszfémia fogalmát, ha nem ismerném a múzeum álláspontját – ugyanannak az ajtónak a túlsó oldalán egy széttárt lábú, félmeztelen női fotó díszel, nem rövidlátó ismerőseim szerint spermafoltokkal feldúsítva. Vagyis... a kérdéses ajtót, valahol a II. világháború után... újrashasznosították, egészen más célokra felhasználva. És... immár ismét új funkciót lát el a múzeum alsó szintjén kiállítva. Itt lehetséges művészettörténeti asszociációk sora bukkan föl, maradjunk annyiban, a történelmi avantgárdból kiindulva és továbbbindázva. Természetesen azon is elmerenghetünk, hogyan változott az elmúlt hatvan-hetven évben a pornográfia fogalma, immár a végtelenül lájtos eroto-giccs birodalmába (lásd: Gillo Dorfles) transzformálva az említett fotót. A politikai hozzáállások változásaival-váltakozásaival pedig egyszerűen nincs gyomrom (még jelzésértékűen sem) foglalkozni.

Goran Micevski Inkjet Print Triptichonjával nem foglalkoznék. Egyedül az egyik nyomatot, melynek címe a *Play Dead*, üdvös megjegyezni és elraktározni a tudat ezúttal vizuális munkákra kihegyezett labirintusában. (Most mégiscsak nevezem – egyik lehetséges – nevén a gyereket, és mondjam ki, számomra mely művészeti trendbe sorolható – repülőből – az említett alkotás? Nem teszem, hisz akkor akár mindkét kiállítást is felfejtethetném ugyanezen olvasat mentén. S ezek a tárlatok azért ennél többet érdemelnek.)

Az osztrák IEFS duó *Tag der Fane* című videomunkája, ahol ünnepélyes keretek közt egy osztrák gyökerű, de rég multi-bankcég fiókjának háttérében ünnepélyes keretek közt fölvonják a kérdéses bank alig modifikált zászlaját, és az immár együtt lobog az osztrák és a – minden bizonnyal – tartományi zászlóval együtt, egyenértékűen. Tulajdonképp mindenki által rég ismert közhelyre világít rá ez a video art, új módon feldobva a témát: olyasmi, hogy nemzetállam, jórészt már csak jelképszinten létezik (mondhat bármely politikus bármit), rég a nemzetközi, országhatárokon átnyúló korporációk birodalmában élünk, és tetsszen ez bárkinek vagy sem, csak egyre inkább így lesz, megállíthatatlanul. „A jövő itt van, és sohasem lesz vége.”

A médiaművészetben utazó KairUs duó *Password* elnevezésű, bekerezett, nehezen azonosítható, fekete alapszínűvé módosított jelszéria-variánsai (nyomelemeidben reinkarnálódott Kazimir Malevics, hol vagy?) mindenképp szót érdemelnek. Állítólag maga a kérdéses jel a vöröskeresztes kocsikon és hasonlókon található meg, esetleg humanitárius szállítmányokkal megrakott teherautókon.

Ők a fenn említett jelsorozatokba olyan fogalmakat, pontosabban azok szó- és fogalomvariánsait rótták bele, mint például: Isten, Jézus, Pénz stb. Kesernyésen elgondolkodtató és továbbgondolandó, némi Autopsia-utóízű szenzibilitás, de maguk az említett fogalmak egymás mellé helyezése, a velük való (szó)játék, noha nem új gondolat, ebben a formában (talán) van annyira provokatív, hogy átjusson a befogadó védekezési mechanizmusain.

Megemlíthető még Olivier Hözl *UŠČE Tower* című, papír tízdinárosokat vászonként használó és arra egy impozáns, modern épületet festékspray-vel ráfestve ábrázoló, nagyméretű alkotása is. Ebben az esetben elég komoly déjà vu-érzéssel kellett ugyan birkóznom, de ennek dacára is eléggé érdekes munka. Maga az imént említett déjà vu mellesleg több, egymásnak teljesen ellentmondó és egymást olykor kizáró művészeti stílus illékony utórezgéseit ötvözi (nem, nem nevezem meg őket, rengeteg helyet foglalnának el. Maradjunk annyiban: a saját olvasatomban szintetizálja a 60-as, 80-as évek bizonyos művészeti stíluseszközeit, trendjeit, új, szuverén vizuális élménybe ömlesztve ezeket). Természetesen a társadalmi dimenzió itt is nyilvánvaló.

Saša Tkačenko *Important Worlds* című, három kék színű zászló felületén nagyméretű, fehér betűkkel gyárilag digitálisan rányomtatott, angol nyelvű jelmondatainak dekódolásától szintúgy eltekintek. Azt hiszem, maga a cím önmagáért beszél, értse és értelmezze mindenki saját (vagy mások) politikai beállítódása szerint, idézőjelben vagy anélkül, szabadon választva.

Megemlíteném még Maria Anwander a *Flash Art* magazin egy piedesztálszerűségeen nyugvó, kitörölt címlapú – és talán tartalmú – példányát is, körülötte a földön festékes vattacsomók halmával dekorálva.

Több alkotó/alkotás bemutatásától eltekintek, részben a térhiány miatt, részben mondjuk azért, mert a legnyersebb politizálás mint művészet, bármennyire húsbavágó problémákat is érint, számomra művészi szempontból, legalábbis ebben a formában, élvezhetetlen.

E kiállításról még egyetlen művet emelnék ki (a szerző nevét már elefejtettem, és a katalógusban sem szerepel): egy, a terem közepe táján árválkodó, műanyaggal vagy gumival bevont, dobozba hányt dróthalmazt. Az ember – tetszik-nem tetszik – észreveszi, hisz ha nem figyel, belébotlik. Talán ez az alkotás a legtávolságtartóbb, legelvontabb, a politikával és a mával nem többé-kevésbé egyértelmű, vagy csak enyhe áttétellel foglalkozó egyedüli munka. Azért emelem ki, mert, sajnos, a kiállítás egésze abszolút hullakomolyra vette a figurát.

Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a *Jelen és a Válság*, így, nagy betűkkel írva, nem állít mindannyiunkat húsbavágó problémák sokasága elé,

de... talán más hangvétel is lehetséges ennél az egyébként, a kísérőfüzetben kiváló, átfogó és alapos esszével a kérdést taglaló problémaözon válaszkereséseinek, reakcióinak és kritikájának átgondolásakor, és szem előtt tartásakor. Teszem azt, mint a dróthalom-alkotást szemlélve, a hermetikusabb megközelítési mód is, hisz maguk a kiállítás megálmodói is hangsúlyozzák, csak válság-diskurzusok létezhetnek, megelégedve a problémák pusztá felvetésével, s igen bölcsen tartózkodva bármiféle egyértelmű, leegyszerűsítő válaszadástól, ami nem mellékesen igen nehezen lenne beerőltethető a „művészet” fogalmkörébe (ez természetesen régi, sztereotip, de attól még hiteles megállapítás).

Ugyanakkor leszögezhetem: az egész tárlat alaphangulata és jövőképe egy általam már említett munka címével kifejezhető: *Play Dead*. Persze ez a két szó önmagában is gazdag asszociatív tartalommal bír. Ezúttal eltekintek az „akarsz-e játszani” típusútól, inkább az általam igen kedvelt, rég a zenei porondon megkapaszkodott énekesnő, Björk egyik feledhető filmhez énekelt betétdalára (is) gondolok, melynek ugyanez a címe. S az asszociációk száma itt is egymást tükröző tükrök végtelen sora, Borgest, Mishimát, minden író-t és nem író-t kategorikusan mellőzve.

*

A kortárs szlovák képzőművészetből egy (talán) reprezentatív csokorralátót bemutató, *Reversed*, vagyis szó szerint „fordított” elnevezésű kiállítást természetesen szintúgy szemlélhetjük a jelenkor és válság szemüvegén keresztül, annyi bizonyos, hogy ilyen olvasata is lehetséges a mellesleg rendkívül heterogén tárlat összességének. (A teljesség kedvéért említsük meg, valóban akad a szerepeltetett művészek közt szlovák, de Csehországban élő, szlovákiai magyar, valamint Szlovákiába a vajdasági Bácspetrócról áttelepült szlovák–szerb alkotó[pár] is.)

Ugyanakkor a katalógusban szereplő és a kiállított művek nem teljesen azonosak, és éppen ezeknél az eltéréseknél akad, ahol hiányzik, vagy nincs egyértelműen feltüntetve az alkotó és a mű címe, de ne legyünk ünneprontóak. És hadd fűzzem azt is hozzá a tárlat egészéhez: egészséges individualizmusról szóló és gyakran frivol, elvont, önmagába záruló értelmű válaszokat ad(hat)nak ezek a kiállított festmények, installációk, C-printek, videomunkák stb., jórészt a fenn említett és érintőlegesen elemzett kérdésekre (is). Valamint zömmel némi összekacsintás jellemzi a műveket a szemlélő, netán az értelmüket felfejteni kívánó nézőkkel. Az igen szűkszavú szöveges útbaigazítás „dupla kódokat”, „art-vírusokat” és hasonlókat emleget, többé-kevésbé joggal. Valahogy azonban a két kiállítás valahol egymás kiegészítőjeként, ugyanannak az egyszéges egésznek a külön-

böző arcaiként – legalábbis szerénységem így van vele – mint már említettem, lazán vagy szorosabban, de összetartozik, vagy fogalmazhatok úgy is, jin-jang-szerűen, vagy mondjuk dialektikus egységben egy komplex egész (is) alkot(hat). De immár térjünk át kizárólag a szlovák(iai) tárlatra.

Itt, ismét a film és a zene világában bóklászva, inkább a művészetben többszörösen felhasznált Play it again, Sam! ugrik be azonnal.

Erik Binder vastagabb kartonlapba kapavágás-intervenciókkal teledíszített (és egy vadonatúj, csillogó minikapát mint eszközt beapplikáló) munkájánál üdén fellélegezhetünk: nem, itt nincs szó fárasztó mezőgazdasági munkáról, az embernek a gondosan, tusfürdővel lezuhanyozott, illatosan tiszta falusi malacok ugranak be, és egyéb vidám nonszenszek. Természetesen egészen másképp is felfogható az említett mű, más, jóval komolyabb olvasatok is lehetségesek, de ezúttal se legyünk ünneprontók. Éljenek a steril, értelmetlen, urbánus, izzadságmentes, after shave-reklám utóillatú háztáji munkák. (Ilyesmikben még talán magam is szívesen részt vennék.)

Aztán itt található Viktor Prešo Jézus- és Szűzanya-ikonokból megálmodott „basszusgitárjai”. Vagy a (név nincs feltüntetve, legalábbis nem szembeötlően) berámázott és a szentekre jellemző aranyglóriával feldúsított Václav Havel-kép.

Esetleg a (szintúgy szerzőt nem feltüntető), összecsukva akár egy IKEA-komódra emlékeztető object, mely – az alsó, belül párnázott fiókot kihúzva – lám, imapaddá módosult. A gyengébbek kedvéért beépített pénzbedobó persely is található a tetején, valamint egy reklámcédula, hogy a kérdéses (szakrális?) tárgy 69,99 euróért megvásárolható. Mi ez, ha nem a szinte bármilyen valláspótlék után sóvárgó és azokat sajnos gyakran nagyon nem megfelelő politikusokban megtaláló embertömegekre való utalás? Netán egy ügyesen összeturmixolt, félig kiötlött szakrális kategória ironikus kommentárja? Persze ezek már szintúgy szubjektív megközelítési pontok.

Az egészben az a legérdekfeszítőbb, hogy egyenesen Marek Kvetan kitömött, impozáns méretű szarvasfej-munkájára lát az ember, ha kipróbálja az imént említett külön imapadot. A szarvasfej egyik agancsába pedig az említett művész igen ügyesen egy piros-fehér pöttyös labdát applikált. (Hadd ne térjek ki a szarvasfejnek és a szarvasagancsoknak az exjugoszláv művészeti trendekben való agyonszerepeltetésére.)

Vagyis komplett, extravagáns szakrális-élménypótléket kap az ember, hisz miközben térdepelve akaratlanul is a szarvasfejre pillant, a sarokból, a magasból a „szent” író-politikus mosolyog vissza rá mindentudó (Buddha?)-mosollyal.

Ennyit a vallásos vagy álvallásos kérdéskörrel, amin talán egy edzetlen vallásgyakorló megdöbbenne, de kérdések egész sorát provokálja ki az arra nyitott látogatóban. Valljuk be: ezeken a kérdéseken – bármiféle vallásos érzületet tiszteletben tartva – olykor érdemes elmerengeni. Minél hosszabb az agyalás, annál bonyolultabbak és sokrétűbbek a válaszok, vagy inkább kérdéscsomagok.

Németh Ilona *Family reliquary* című munkáját akad, aki az angazsált művészet címszó alá sorolhatná, noha itt sem egyértelmű az üzenet. Egy nagyobb asztalszerűségen egy családfa-okirat található, sok össel, körülötte az utánuk maradt személyes tárgyakból kiszakított apróságokra tekinthetünk: pici textilfoszlányokra, kapcsokra, definiálhatatlan apróságokra, miegyébre. Mindegyik név mellett fel van tüntetve az illető élő vagy elhunyt neve, születési és elhalálozási dátuma (már ha az illető megboldogult). És néhány üresen hagyott, „szűz” lapocska, természetesen személyes apróságok nélkül: ez lenne a jövő generációjáé. Már ha egyáltalán lesznek. Netán azé/azoké, akik valamilyen okból „törlődtek” a családfából. Szomorú egy szintűgy kisebbségnek ilyen munkát szemlélnie, noha egyúttal abszolút reális/lehetséges üzenetet szippantathat magába.

Ján Triaška festményei első pillantásra ríktó és baljósan koromfekete színkombinációjukkal vonják fel magukra a figyelmet. Hadd ne ecseteljem a művészettörténeti asszociációimat az ábrázoltakkal.

Felesége, Olja Triaška Stefanović viszont *Warnings from the stage 1-3* című, triptichonnak is felfogható nagyméretű, digitális nyomataival mint ha egy egészen más alkotói univerzumból lépett volna elő: csupasz színházi nézőtér, hagyományos, csúcstechnológiát felvonultató, illetve tévéközvetítésre átalakított formában. Csak épp sehol egy ember. Ha belegondolunk, ezek a színes printek éppúgy baljós olvasatúak is lehetnek, mint amolyan önmagukba záruló értelmezési tartományban lebzselők.

Akárcsak Milan Titel cím nélküli, kissé ferdén egymásra halmozott fémúros aprópénz-munkája. A válaszok itt is a végtelenbe vesznek. Júdástól a legdurvább politikai olvasatokon át a szociális érzékenységen és Marchel Duchamp-on át szinte vég nélkül.

Esetleg mondjuk a már említett Marek Kvetan drága cseh kristállyal kiképzett, amúgy – a kristálydekoráció összegére nem gondolva – szép, de teljesen hagyományos reflektorai. Különböféle értelmezések itt is felkínálnak: az úgazdag bunkó vásárlóréteget megcélzó művész-attitűdtől a javaink értelmetlen pocskékolásáig, halványan beúszik nemcsak Jeff Koons, de az amúgy szlovákiai, kisebbségben született néhai Andy Warhol bizonyos gyémántport is alkalmazó munkái éppúgy, mint a világítótest

szakralizálásának kísérlete, a fény, Lux istennő előtti mitológiai hódolat és még sok egyéb.

Netán Andrej Dubravsky installációja: két rúdra felaggatott kolbászok és szalonnák, melyek csak idővel nyernek új értelmet: ahogy a szalonna csöpög a lenn elhelyezett, zömmel fűszálat rágcsgáló, szalmakalapos, láthatóan rurális fiúarcokra, a papírok úgy válnak áttetszőkké, s előbukkannak a többi, addig láthatatlan hasonló figurák. Rekviem egy gyermekkorért, egy csoport kiskorúért, akiknek minden bizonnyal kevés esélyük volt a helyzetükből való bármiféle kitörésre, mindössze homályos emlékképként rögzülve bárkiben, akivel valaha is „kívülről” találkoztak? Talán.

A végére hagytam a számomra legérdekesebb két objectet, a már említett Viktor Frešo két munkáját. (Természetesen itt sem említettem meg mindenkit.) S35 című, krómozott-formatervezett fémkonstrukcióval összefogott két, lenn összefonódó, fent pedig fokozatosan egymástól a lehető legtávolabb hajló, rozsdás fémlapja számomra nemcsak az ismerős és kedvelt képzőművészeti birodalom része, de igen sok és nem kizárólag elvont értelmezési lehetőséget vet fel. S szintűgy számomra akad egy másik is: ez is olyasféle képzőművészeti alkotás, melynek valós, végső értelme túllép a szóbeli kifejezhetőség szintjén, de azonnal tudom: igen, ez „afféle”, ezt érdemes a lelkembe táplálnom.

Ugyanezen alkotó másik munkája egy lift. Első pillantásra csak ennyi. Aztán felfigyelhetünk rá: ez a felvonó már sehová, semmiféle valós, vagy némely írók, filmrendezők által kedvelt (ál/túl/éteri)világaiba sem visz, hanem éppen sehová, immár végérvényesen. Nem, ennek kerekei vannak, gördíthető-gurítható, vagyis lényegében az ember veszi át a kérdéses tárgy egyetlen funkcióját, apró különbséggel, szigorúan és a legracionálisabban a vízszintes tartományban maradva.

A mindenkori Kurázi mamáknak maguk után vonszolható tárhely. Agorafóbiásoknak, remetéknek, antiszociális elemeknek, egyebeknek kifejezetten ajánlott menedék.

Végezetül vágjuk sutba minden képzőművészeti kódfejtő és egyéb tudományunkat, és legyünk mélységesen komolytalanok.

Játsszunk el a gondolattal, csak úgy, a játék kedvéért: mivel ősoREG, agyonrágott közhely, hogy a tér és az idő relatív, röpiTSük – ne, ezúttal ne magunkat – hanem magát az ezeknek a tárlatoknak ideiglenes otthont adó múzeumot egy nem is olyan távoli jövővariánsba.

Olyan valóságba, ahol egy psziborg család valamelyik csintalan gyereke kinyitja a lift ajtaját, benne egy embercsontvázzal, mire a valamiféle, számunkra ismeretlen állagú, mégis értelemmel és emóciókkal felruházott tárlatvezető – s itt óhatatlanul beugrik a többszörösen modifikált Joseph

Beuys Hogyan magyarázzunk egy halott nyúlnek képeket című, egykori híres performance-a – röpké előadást tart egy rég kipusztult fajról, ahogy anno nekünk meséltek a különféle dino- és brontosauruszokról.

Ezt követően számomra teljességgel rejtélyes értelmezéssel, de végignéznek mindkét tárlatot, míg végül az elsőnél, a már említett dróthalomnál megállapodva megilletődötten suttogják a csemetéknek: igen, innen eredünk, ez a mi még nem-psziborg szabású, fura elő-elő-ősünk részbeni maradványa.

Ennél a képtelen fantáziafutamnál pedig – noha, mint már többször is, messze nem csak ennél rámutattam – de ezúttal egy bájosan/hideglelősen tetszetős, alternatív-disztópikus Neverlandban – ily módon is összeér az önmaga farkába harapó, poszt-képzőművészeti cyberpunk Uroborosz, mindenki meglelégedésére.

Szélsőségesen individualista és szintűgy szélsőségesen szubjektív lezárásnak, azt hiszem, ennyi bőven elég.